

Monografijos „Medicina, etika ir teisė apie žmogų iki gimimo“ recenzija

Narbekovas A., Obelenienė B., Juškevičius J., Meilius K., Valančiūtė A., Rudalevičienė P., Serapinas D., Bartkevičienė D. Medicina, etika ir teisė apie žmogų iki gimimo. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2012.

Monografijos autorių kolektyvas didelis ir margas. Iš pirmo žvilgsnio sunku suprasti, kas juos vienija. Paaikškėja perskaičius knygą – tai toks pat požiūris į žmogaus gyvybės pradžią. Ne visus autorius pažįstu asmeniškai. Kai kurios mintys ir idėjos tiek nestandartinės, kad buvo labai smalsu žinoti, kas jas parašė. Įpusėjus skaitymą teko atidėti monografiją į šalį ir pasidomėti autoriais.

Prof. dr. (HP) Andrius Narbekovas – gydytojas chirurgas, kunigas, humanitarinių mokslų daktaras. Baigė Kauno medicinos institutą, Kauno kunigų seminariją, įšventintas kunigu. 1998 m. baigė Popiežiškojo Laterano universiteto Jono Pauliaus II šeimos ir santuokos studijų instituto filialą Vašingtone. 1998 m. apgynė disertaciją „Euthanasia vs Benemortasia: nesutaikomos alternatyvos – slauga arba mirtis“ (*Euthanasia vs. benemortasia: irreconcilable alternatives for caring for the dying*).

Prof. dr. Birutė Obelenienė baigė Kauno medicinos institutą, socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto Teologijos katedros profesorė, Santuokos ir šeimos studijų centro vyriausioji mokslo darbuotoja.

Prof. dr. (HP) Jonas Juškevičius – teisėtyrininkas, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Bioteisės katedros vedėjas. Vilniaus

universiteto Gamtos mokslų fakultete įgijo geografo specialybę. Nuo 1999 m. gilinosi į teisę. 2002 m. Popiežiškajame Laterano universitete (Romoje, Italijoje) baigė kanonų ir civilinės teisės (lot. *utroque iure*) studijas, licenciatas. 2003 m. apgynė disertaciją tarptautinės teisės srityje.

Prof. dr. (HP) Kazimieras Meilius baigė Kauno kunigų seminariją, 1982 m. įšventintas kunigu. Popiežiškojo Laterano universiteto Civilinės ir kanonų teisės institute Romoje 1999 m. apgynė disertaciją „Juridinių sistemų intervencija socializuojant lietuvių tautą“ (*L'intervento dei sistemi giuridici nella socializzazione del popolo lituano*). Kanonų teisės daktaras, Mykolo Romerio universiteto profesorius.

Prof. habil. dr. Angelija Valančiūtė – Lietuvos sveikatos mokslų universiteto profesorė klubo prezidentė. Nuo 2003 m. – Medicinos fakulteto Histologijos ir embriologijos katedros vedėja.

Doc. dr. Palmira Rudalevičienė 1979 m. baigė medicinos studijas Vilniaus universitete. Nuo pat pradžių dirba Vilniaus psichiatrijos ligoninėje. 2008 m. Kauno medicinos universitete (dabar – Lietuvos sveikatos mokslų universitetas) apgynė daktaro disertaciją (07 B). Mykolo Romerio universiteto docentė.

Doc. dr. Danielius Serapinas – Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninės Kauno klinikų gydytojas genetikas. 2009 m. apgynė daktaro disertaciją „Alfa-1 antitripsino poveikis monocitų aktyvumui in vitro bei genotipo įtaka lėtinės obstrukcinės plaučių ligos ypatumams“. Mykolo Romerio universiteto docentas, aktyviai dalyvauja visuomeninėje veikloje.

Doc. dr. Daiva Bartkevičienė Vilniaus universitete 2006 m. apgynė disertaciją „Bakterinės vaginozės ir IL-1(beta), IL-1ra citokinų reikšmė prognozuojant priešlaikinį gimdymą“ (07 B). Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Akušerijos ir ginekologijos klinikos docentė, žinoma visuomenininkė.

Taigi monografijos autoriai – Lietuvos teisininkų, gydytojų, dvasininkų elito atstovai. Jungiamoji, teisė ir mediciną vienijanti grandis – moralė. Toks derinys nėra visiškai naujas, bet, kita vertus, gana neįprastas.

Visuomenėje plačiai diskutuojama apie žmogaus teisę gyventi, gyvybės atsiradimą, motinos teises ir laisves, susijusias su naujai užsimezgsusia gyvybe. Sprendžiant visus šiuose klausimus negali likti nuošalyje ir valstybė, ir visuomenė. Nesiginčijama dėl pareigos ginti žmogaus gyvybę. Tačiau nuo kada atsiranda žmogus?

Recenzuojama knyga yra naujas ir originalus mokslinis darbas. Jis ypatingas tuo, kad autoriai neapsiriboja vien anksčiau savo išsakytų minčių atkartojimu, bet labai skirtingų sričių žinias bei nuostatas bando sujungti ir pateikti skaitytojui labiau suprantamai, išgrynintai. Nagrinėjamas, iš pirmo žvilgsnio, labai trumpas laikotarpis – nuo žmogaus gyvybės prasidėjimo iki gimimo.

Monografijos I dalyje (autoriai – A. Valančiūtė, D. Serapinas, D. Bartkevičienė ir P. Rudalevičienė) detaliam aptariami medicininiai gyvybės atsiradimo aspektai: apvaisinimas, embriono ir vaisiaus vystymasis, aprašoma motinos ir embriono sąveika. Tiesa, dėl medicininės kalbos medžiaga socialinių mokslų atstovams sunkiau suprantama, kaip ir skyrius apie embriono genetiką bei raidą. Tačiau norintys geriau suvokti gyvybės atsiradimo paslaptį gali rasti daug įdomios informacijos. Skyrius apie moters organizmo

pokyčius nėštumo metu labai informatyvus, o atskiri šio skyriaus poskyriai detaliai atskleidžia, kaip nėštumas veikia moters organizmą, tad turėtų būti naudingi ir būsimoms mamoms, ir visiems, kurie domisi nagrinėjama problematika.

I dalies ketvirtajame skyriuje nagrinėjamas nėštumo nutraukimo ir psichikos sveikatos ryšys: „Motinystė yra viena svarbiausių moters psichikos sveikatos sąlygų. Tai gali mylėti, mokytis mylėti, sulaukti meilės atsako. Buvimas motina reiškia, kad moteris niekada nebebus viena. Ji visą gyvenimą patirs įvairiausių jausmus“ (p. 114). Skyriaus autorė labai aiškiai, nuosekliai dėsto mintis. Tekste aiškiai juntama gydytojo psichiatro patirtis, nurodomi konkretūs pavyzdžiai. Skyriuje nagrinėjami užsienio autorių atlikti tyrimai, įdomiai pateikiama Rytų šalių filosofija negimusios gyvybės atžvilgiu. Visuomenėje aborto teisė neretai pristatoma kaip viena iš moters laisvių, kaip teisė pasirinkti. Šią teisę autorė atskleidžia kiek neįprastai: „Klaidinga teigti, jog abortas yra moters pasirinkimo laisvė. Mano pacientės teigia, kad jos pasirenka priešingai negu norėtų rinktis, pasijunta įspraustos į kampą, o laisvę rinktis būtų teisingiau vadinti pasirinkimu to, kas „lieka iš bėdos“ (p. 112).

Monografijos II dalyje – „Žmogus iki gimimo: etiniai aspektai“ – nagrinėjami prenatalinės etikos ir pagarbos žmogaus gyvybei ugdymo principai (autoriai A. Narbekovas ir B. Obelenienė).

Mokslininkai pristato pagrindinius biologinius argumentus, įrodančius, jog „žmogaus embrionas yra atskiras, savarankiškas gyvas organizmas:

- embrionas yra atskira biologinė sistema;
- genetiškai skiriasi nuo savo tėvų;
- turi visą genetinę informaciją, būtiną vystytis iki suaugusio žmogaus;
- vadovauja savo augimui ir vystymuisi;
- aktyviai ir tikslingai (ne chaotiškai) vystosi (bet nėra vystomas) galutinio subrendimo link“ (p. 143).

Pagrindę biologinę gyvybės atsiradimo pradžią, autoriai atskleidžia, mano manymu, pagrindinę monografijos mintį ir mokslinės diskusijos ribas: „žmogaus gyvybės pradžios ir embriono apsaugos klausimas nėra biologijos diskusijų objektas. Kaip tik gamtos mokslai neginčijamai pagrindė embriono, kaip atskiro ir savarankiško žmogaus organizmo, statusą. Embriono klausimas yra ir išlieka moralės klausimas“ (p. 144). Toks požiūris tarsi suponuoja nuostatą, kad abortas, kaip gyvybės nutraukimas, yra ne tik socialinis reiškinys, bet ir moralinė problema.

Mokslininkų požiūrį į moralę ir dorovę atskleidžia vieno iš poskyrių pavadinimas – „Prigimtinis moralinis įstatymas – dorovinės darnos pamatas“. Skyriuje nagrinėjamos filosofinės žmogaus egzistencijos, gyvybės, moralės, gėrio problemos. Iškeldami žmogų kaip tikslą, autoriai žmogaus sąmonę sieja su moralės pareiga ir gėrio siekimu. „Žmogus vienintelis atpažįsta bei supranta prigimtinius poreikius ir pats pasirenka būdus tiems poreikiams patenkinti. Protas geba atskirti, kas yra gėris ir kas yra blogis, todėl nurodo, kaip reikia įgyvendinti natūralių poreikių siekimą žmogaus orumą atitinkančiu būdu. Žmogus prigimtinius poreikius privalo patenkinti žmogišku būdu. Netgi poreikis išsaugoti gyvybę negali būti tenkinamas naudojantis kitais žmonėmis“ (p. 150–151).

Poskyryje „Ar abortas yra medicininė problema?“ autoriai pateikia argumentaciją, kodėl abortas laikytinas ne medicinine, bet socialine problema. „Abortas nėra medicininė problema, nes jis nepriskiriamas jokiam gydymo būdai“ (p. 158). Abortas – tai ne tik tėvų, bet ir su abortu atlikimu susijusių medikų, teisininkų problema. „Abortas supriešina medikų bendruomenę. Asmens sąžinės ir apsisprendimo laisvė reglamentuojama įstatymais ir numato, jog gydytojas, kurio vidiniai įsitikinimai prieštarauja abortui, gali atsisakyti jį atlikti“ (p. 158). „Sąžinės problema kyla ir asmenims, susijusiems su teisėkūra. Jie neturi dalyvauti kuriant ir propaguojant įstatymus, nukreiptus prieš žmogaus gyvybę. Tai svarbu politikams, kurie turi balsuoti, priimant tokius įstatymus“ (p. 162).

Vieno iš II dalies poskyrių pavadinimas – „Civilinės teisės bei moralės santykis ir bendradarbiavimo vykdant blogį principai“. Klasikinė civilinė teisė aptariama minimaliai, daugiau atskleidžiamas autorių požiūris į sąžinę ir moralę, tad šis poskyris būtų galėjęs pritapti prie jau minėto poskyrio „Prigimtinis moralinis įstatymas – dorovinės darnos pamatas“. Kaip ir tolesnė tos pačios minties tąsa – „Aborto moralinis vertinimas“.

Prof. dr. (HP) A. Narbekovo, kaip gydytojo ir dvasininko, požiūris negalėjo neatsispindėti darbo turinyje. Poskyris „Abortas kanonų teisės požiūriu“ trumpai supažindina skaitytoją su griežtu abortų reglamentavimu pagal kanonų teisę. Abortą padaręs asmuo užsitraukia ekskomuniką: „ekskomunika užsitraukiama pačiu aborto veiksmu, kaltieji asmenys praranda tam tikras dvasines teises ir gėrius, tokius kaip sakramentų priėmimas, nepaisant fakto, kad aborto nuodėmė yra gana paplitusi. Ekskomuniką užsitraukia visi asmenys (įskaitant motiną, jei ši sutiko su abortu), kurie atliko abortą ar bendradarbiavo jį atliekant, t. y. „tie, kurie bendru nusikalstamu susitarimu daro nusikaltimą“ (p. 176).

Prof. dr. B. Obelenienė pagarbą gyvybei įvardija kaip pagrindinį etikos principą. Savo pažiūras autorė grindžia krikščioniškąja moralės samprata. Autorės teigimu, „pagarba gyvybei kyla iš pačios gyvybės atsiradimo slėpinio ir yra neatsiejama nuo pagarbos žmogaus prigimčiai; prigimčiai, kuri apima gyvybės perteikiančią galią. Kitaip sakant, kartu su gyvybės dovana žmogus gauna ir galimybę perduoti šią dovaną“ (p. 186); „Žmoguje medžiaginis (kūnas) ir dvasinis (siela) pradai „nėra dvi sujungtos prigimtys, bet, būdamos suvienytos, sudaro vieną prigimtį“. Vadinasi, iš medžiagos sudarytas, dvasinės sielos veikiamas, kūnas tampa žmogišku ir gyvu kūnu. Žmogus tiesiog yra kūniškas asmuo. Tiesa apie žmogų kaip nedalomą *kūno ir sielos vienvovę* tampa pagarbos gyvybei ugdymo paradigma. Kalbant apie bet kurį pagarbos gyvybei principo komponentą, kurį reikia pažinti, ši vienvovė niekada negali būti prarandama“ (p. 187–188). Skyriuje nagrinėjamos meilės, lytiškumo, lytinio auklėjimo problemos.

Monografijos III dalis – „Žmogus iki gimimo: teisiniai aspektai“ (autoriai J. Juškevičius ir K. Meilius). Ši studijos dalis gali būti įvardijama kaip pradėtos, bet dar negimusios gyvybės teisinio statuso analizė. Savo tyrimus skyriaus autoriai grindžia knygoje anksčiau pateiktu teiginiu, kad embrionas – tai žmogaus gyvybės pradžia. Skyrius pradedamas plačia istorine vaiko teisinio statuso analize („Pradėto, bet dar negimusio vaiko teisinio statuso kaita: nuo romėnų asmens iki asmuo = subjektas“). Autoriai išryškina pradėto, bet dar negimusio vaiko teisinio statuso reikšmės menkėjimą, ypač įsitvirtinant pozityvistinei minčiai, atsiradus moderniajai teisei. Pasak autorių, tai veda į abortų dekriminalizavimą: „Pateikta istorinė apžvalga pradėtos, bet dar negimusios gyvybės subjektiškumo

klausimu leistų, viena vertus, konstatuoti negimusios gyvybės sudaiktinimo tendenciją; kita vertus, negalima nepaisyti daugiau ar mažiau išreikštų dar negimusio vaiko subjektiškumo požymių. „Aborto revoliucija“, įvykusi praėjusio amžiaus 7–8 deš., paskatino teisinius debatus įvairiais aspektais, taip pat bandant suderinti iš pirmo žvilgsnio du nesuderinamus dalykus: niekam nekeliančią abejonių pradėto, bet dar negimusio vaiko žmogiškąją prigimtį ir dekriminalizuotą abortą. Galima būtų manyti, kad pradėtos, bet dar negimusios gyvybės statuso neapibrėžtumas civilinės teisės doktrinoje palengvino aborto dekriminalizavimo procesą“ (p. 247–248).

Šiandienos visuomenėje diskutuojama apie šeimą, jos vertybes, lytiškumą. Kartu keliami žmogaus teisių, laisvių klausimai. Turbūt nė vienas normalus žmogus negali pripažinti aborto kaip gėrio. Visi pateisinimai grindžiami siekiu išvengti didesnio blogio. Kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Airijoje) abortų legalumo klausimą jau išsprendė politikai. Įvairių šio klausimo sprendimo iniciatyvų ėmėsi ir Lietuvos politikai. Diskusijos nušalyje negali likti naujos gyvybės (kylančios iš vyro ir moters santykių) pradžia. Todėl gyvybės, kaip žmogaus pradžios, atsiradimo klausimas šiandien kaip niekada aktualus. Šie klausimai buvo nagrinėjami Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbuose. Tačiau tokios apimties (ir formos, ir turinio požiūriu) tyrimas Lietuvoje iki šiol nebuvo atliktas. Tad pats monografijos išleidimas yra neabejotinai vertintinas teigiamai.

Matematikai teigia, kad apskritimas – tobuliausia figūra. Socialiniuose moksluose žmogaus minčiai ribų nėra, tad pasiekti tobulumą, matyt, neįmanoma. Recenzuojama monografija, mano nuomone, nėra išimtis ir gali būti kritikuojama. Visų pirma kalbant apie ją kaip mokslinę monografiją. I dalis yra grynai medicininio pobūdžio (galbūt tam tikra išimtis – skyrius „Nėštumo nutraukimas ir psichikos sveikata“). Tačiau siekiant kiek įmanoma išsamiau išnagrinėti tyrimo objektą – žmogaus gyvybės pradžios problemą – būtinos skirtingų mokslo šakų įžvalgos. Tokių mokslo šakų kaip biomedicina, etika ar teisė atstovai neišvengiamai naudoja skirtingus metodologinius instrumentus, būdingus konkrečiai sričiai, ir neįgudusiam skaitytojui susiduriant su tokia įvairove gali kilti tam tikrų sunkumų persiorientuojant nuo gamtamokslinės kalbos monografijos I dalyje į socialinių mokslų naratyvą kitose monografijos dalyse. Tai, be abejo, yra vienas iš diskusinių aspektų, kuris apskritai būdingas šiuo metu įsigalintiems tarpdalykiniams tyrimams. Medicininė informacija gali būti naudinga skaitytojui, besigilinančiam į socialinius tyrimus, kaip priemonė, padedanti geriau suvokti žmogaus gyvybės pradžią. Monografijos II ir III dalys yra grynai socialinių mokslų studija, todėl socialinių mokslų požiūris gali būti neabejotinai naudingas biomedicinos mokslų atstovams.

Darbo autoriai žmogaus gyvybės atsiradimo tyrimą grindė graikų, romėnų, krikščioniškosios moralės, dorovės ir etikos samprata, neapsiribodami tik pozityvistinėmis prigimtinės teisės, moralės ar etikos interpretacijomis. Galbūt platesnė šių vertybių samprata būtų leidusi atlikti išsamesnę tyrimo analizę. Jei mokslininkai būtų sau leidę plačiau padiskutuoti su oponuojančia nuomone (pavyzdžiui, prof. Marijos Aušrinės Povilionienės, prof. Vytauto Mizaro, dr. Margaritos Jankauskaitės), veikalas nebūtų tapęs mažiau vertingas. Monografijos II dalyje vis dėlto glaudžiasi skyrius „Abortus pateisinantys mitai“ (p. 165). Nedidelis, vos 7 p. skyrelis, kuriame autoriai diskutuoja su oponentais, propaguojančiais aborto pasirinkimo laisvę. Diskutuojama įdomiai, bet pasigedau

monografijos autorių tokio pat gilaus požiūrio į oponentų argumentus, kaip kad autoriai išsamiai pateikia savo mintis dėstydami savąjį požiūrį. Tačiau neabejoju, kad po knygos viešo pasirodymo kitaip manantys galės diskutuoti ir išsakyti savo nuomonę.

Žmogaus gyvybės atsiradimą ir požiūrį į žmogaus prigimtį monografijos autoriai grindė tokiais principais, apie kuriuos mūsų visuomenėje buvo neįprasta diskutuoti. Savo skyriuje nemažai dėmesio ikirikščioniškajam laikotarpiui skyręs prof. K. Meilius pabrėžia, jog šiuolaikinio pasaulietinio mąstymo priešpriešinimas krikščioniškajam – tai tik lengviausio kelio pasirinkimas, vengiant geriau pažinti antikinės kultūros ir teisės principus, reguliuojančius dar negimusio žmogaus padėtį šeimoje, visuomenėje, respublikoje. Kaltinti krikščionybę vien dėl kitokio požiūrio, neįsigilinus į žmonijos istoriją, prigimtine žmogaus sampratą, nėra problemos sprendimas. Nors knygos autoriai nagrinėjo tą pačią temą, bet skirtingų disciplinų kontekste atskleidė žmogaus statusą iki gimimo.

Prof. J. Juškevičius ir prof. K. Meilius daugiausia apžvelgė negimusiojo statusą teisinio evoliucionavimo požiūriu. Jie rėmėsi romėnų ir užsienio šalių teisės šaltiniais, taip pat ir konstitucinių teismų praktika, literatūra. Gaila, kad autoriai, atlikdami tyrimą, nepasinaudojo Lietuvos turima skaudžia ir gausia teismine praktika.

A. Narbekovo, B. Obelenienės, J. Juškevičiaus, K. Meiliaus, A. Valančiūtės, P. Rudalevičienės, D. Serapino, D. Bartkevičienės monografija „Medicina, etika ir teisė apie žmogų iki gimimo“ yra reikšmingas mokslinis darbas, turintis teorinę ir praktinę reikšmę. Tai knyga, atitinkanti mokslinėms monografijoms keliamus reikalavimus. Darbas gali būti panaudotas tolesniems šios problematikos tyrimams. Ši knyga – tai vertingas mokslinių ir praktinių žinių šaltinis ne tik socialinių mokslų, bet ir kitų sričių mokslininkams, studentams ir praktikams.

Prof. dr. *Vigintas VIŠINSKIS*
Mykolo Romerio universitetas
Lietuvos apeliacinis teismas